

ARAP DÜNYASINDA QUEER'LİK ÜZERİNE SAMAR HABİB İLE SÖYLEŞİ

Söyleşi: Salma A.A., Nayrouz A.H., Ghaida Moussa

Mayıs 2011, Toronto

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da toplumsal cinsiyet ve cinsel azınlıklar üzerine çalışmaları ile tanınan Samar Habib doktora derecesini 2007'de Sydney Üniversitesi'nden aldı. Habib, Arap ve İslam dünyasında kadın, toplumsal cinsiyet ve cinsellik, kolonyalizm, queer teori konularında birçok çalışmaya imza attı. *Female Homosexuality in the Middle East* (Ortadoğu'da Kadın Eşcinselliği Üzerine İslami Metinler) ve *Arabo-Islamic Texts on Female Homosexuality, 850-1780 A.D* (M.S. 850-1780 Yıllarında Kadın Eşcinselliği Üzerine Arap-İslam Metinleri) adlı kitapları Habib'in temel çalışmaları arasında sayılabilir.

Salma A. A. (Toronto Üniversitesi, Yakın ve Ortadoğu Çalışmaları Lisans Öğrencisi), Nayrouz A. H. (York Üniversitesi, Antropoloji Bölümü Doktora Öğrencisi), Ghaida Moussa (Ottawa Üniversitesi, Küresel Çalışmalar ve Uluslararası Kalkınma ve Kadın Çalışmaları Bölümleri Yüksek Lisans Mezununu), Habib'le geçmiş ve güncel çalışmalarını, bu araştırma konularını nasıl seçtiğini ve bu konulara neden bu şekilde yaklaştığını konuştular. Ayrıca eşcinsellik, queer'lik ve homofobi kavramlarını nasıl tanımladığını, bu tanımların Arap dünyasındaki queer tarihi analizinden nasıl etkilendiğini sorguladılar.

Bundan on yıl öncesine kadar, biz Arap queer'ler, yalnızca geçmişimize yoğunlaşabiliyorduk. Arap dünyasında ya da diasporada yaşayan Arap queer'ler olarak köklerimiz, izlediğimiz yol haritasını ortaya çıkarmak konusunda kararlıydık. Bugün paradigmlar değişiyor, bizi, bizden önceki araştırmacı ve aktivistlerin gün yüzüne çıkardığı hikâyelerle beslenerek, bugünümüz ve geleceğimiz üzerine kafa yormaya yöneltiyor. Bu araştırmacılarından biri olan Dr. Samar Habib -birçok Arap queer için- queer kimliklerimizin vücut buluşunda bizleri yabancılaşmış, yerinden edilmiş olarak kategorize eden geçmiş ve güncel anlatıları sorgulamak için başlangıç noktası önermiş bir akademisyen. Dr. Habib, *Female Homosexuality in the Middle East: Histories and Representations* (Ortadoğu'da Kadın Eşcinselliği: Tarihçeler ve Temsiller) gibi eserleriyle, bugün bizim gerçek ecdatlarımızın ve geçmişte bizi temsil edenlerin metinsel ve sinematografik temsillerini

gözler önüne serdi. Bize kendimize dair algılarımızı, kendi topluluklarımızı ve ait olduğumuz kültürleri temellendirebileceğimiz bir zemin sağladı. Bu tespitlerin pek çoğu değişmeyen, dönüşmeyen bir kültür anlayışının, queer'in ithal ya da Batılı bir şey olarak kurgulanmasının, cinselliğin tek bir biçimde tanımlanmasının, monolitik bir Araplık algısının kırılmasını da beraberinde getirdi.

Sokakta, sınıfta ve arada kalmış mekânlarda queer siyasetiyle meşgul olan Arap queer'ler olarak biz, bu metnin yazarları, Dr. Habib ile bu konular üzerine bir diyalog başlatmak istedik. Görüşme zamanı geldiğinde, memleket hatıralarımız, günlük gazetelerde ve televizyon haber kanallarında yayımlanan görüntü ve hikâyelerle sarsılıyor ve karışıyordu. Bizler olanları uzaktan izlerken, diktatörlüklerin düşüşü, halk hareketlerinin yükselişi, Batı'nın kafa karışıklığı ve su götürmez hataları, katliamlar, eşzamanlı ortaya çıkan millet olma talebi, ayrılıkçı sivil çatışmalar ve bölgeler arası dayanışma çağrısının yeniden doğuşu, temel hak talepleri ve kadınların ön saflardan yükselen sesleri akıllarımızda ve kalplerimizde yer ediyordu. Aynı anda, Arap dünyasında ve diasporada son zamanlarda yükselişe geçen queer aktivizmi ve edebiyatı hakkında yaptığımız tartışmalar akademik, sanatsal ve günlük proje ve deneyimlerimizi şekillendiriyordu. Meem (Lübnan'da) ve Aswat (Filistin'de) gibi queer gruplarının otobiyografik ürünleri, şehirlerimizdeki yerli queer Arapların sözlü şiirleri, kendi akademik çalışmalarımız ve Fas, Mısır, Ürdün, Sudan, Lübnan, Kanada, Amerika, İngiltere, Filistin gibi ülkelerde Arap queer hareketlerinin ortaya çıkışı yanında, Dr. Habib ve Dr. Sahar Amer gibi yazarların eserleri de sanat ve politika alanında, anti-kolonyal söylem konusunda, örgütlenme ve toplumsal hareketlilik anlamında esin kaynağı oldu. Bu projeler sırasında bazı ortak temalar su yüzüne çıktı ve üzerlerinde çalışılmaya başlandı. Bunlardan bazıları, kendini tanımlama arayışı; "öteki" tarafından tanımlanma çelişkisi; aidiyet ihtiyacı; daimi yerinden edilmişlik hissi; akıllarımızın, dillerimizin ve bedenlerimizin sömürülmesi gerçeği; topluluk olma arzusu ve dayanışmanın ikilemleriydi.

Aşağıda okuyacağınız görüşme sırasında Dr. Habib'e işte bu çok gerçek ve derinlikli düşünceler silsilesi içerisinden yaklaştık. Görüşme sorularımızı bu haletiruhiyemizden çıkan konu başlıklarına göre şekillendirdik. Öncelikle Dr. Habib'in geçmiş ve güncel çalışmalarını, bu araştırma konularını nasıl seçtiğini ve bu konulara neden bu şekilde

yaklaştığını öğrenmek istedik. Ayrıca eşcinsellik, queer'lik ve homofobi kavramlarını nasıl tanımladığını, bu tanımların Arap dünyasındaki queer tarihi analizinden nasıl etkilendiğini de merak ettik. Bu aynı zamanda queer ve homofobinin kökenleri üzerine oldukça güncel bir tartışmayı da (bu kavramlar Batı kolonyalizminin/emperyalizmin projelerinden biri miydiler) beraberinde getirdi. Bu sorular yalnızca kendimizle ilgili değildi, topluluklarımızın queer olmayan üyeleriyle nasıl ilişkileneceğimizi gerektiğini de daha iyi anlamamızı sağlamaya yönelikti. Dahası, 'dayanışma' ve dayanışmanın getirdikleri konusu da –yönetmek ve bastırmak için neokolonyal bir çaba veya birlik için bir ortak saf bulma stratejisi olarak tartışmamızın hararetli noktalarından biriydi. Son olarak Dr. Habib bizimle araştırmasının gidişatıyla ilgili planlarını da paylaştı. Birçok konuya hiç değinmemiş olsak ya da hak ettiğinden çok daha yüzeysel bir şekilde değinmiş olsak da, bu tartışmanın Arap queer'lerin kendi aralarında, sanal ortamlarda ya da sınır ötesinde yaptıkları pek çok söyleşinin devamlılığına ilham kaynağı olacağını ümit ediyoruz. Dr. Habib'in söylediği gibi, karşılıklı konuşmaya ve eyleme dayalı bu köprüler, örgütlenmemize olduğu kadar daha da güçlenmemize, kendimizi tanımamıza ve tanımlamamıza yarayacaktır.

Female Homosexuality in the Middle East: Histories and Representations (Orta Doğu'da Kadın Eşcinselliği: Tarihçeler ve Temsiller) ve “Queering the Middle East and the New Anti-Semitism” (“Ortadoğu'yu ve Yeni Anti-Semitizmi Queer'leştirmek”) gibi çalışmalarınızda nasıl ve neden güncel ve tarihsel queer/eşcinsellik konularını incelediniz? Kitapta Ortadoğu'da kadın eşcinselliğinin yazılı kanıtlarının izini sürüyorsunuz, makaledeyse queer politikasıyla ilgili konulara odaklanmıyorsunuz. Bu konulara ilginiz nasıl başladı?

Bence bu aynı cinsiyetten ilişkiler ya da hembinsine arzu duymak üzerine Foucault'nun 'bilgi arkeolojisi' olarak nitelendireceği şeyi Arap bağlamında meydana çıkarma çabasıydı. Gerçekten de bu tarz bir arzuyu benim kültürel kimliklerimde bir anlam ifade edecek şekilde yeniden inşa etme çabasıydı. Bu birincil kimlikler kendimi lezbiyen ya da queer olarak tanımlamama, toplumsal cinsiyet açısından atipik bir bedene sahip olmama ve Filistinli mirasıma, devletsiz doğmuş olmama tekabül ediyor. Bir soru olarak başladı; ne bulacağımı gerçekten bilmiyordum. Dolayısıyla yazılı çalışmam yıllar içerisinde topladığım

materyal ve birincil kaynaklarla şekillendi. Filistin ve queer politikası konularına da çözüme yönelik bir şeyler bulmak istediğim için ilgi duymaya başladım: “Arap ve Siyonist konusunun ötesine nasıl geçeriz? Milli sınırların ve milliyetçiliğin ötesinde düşünmeye nasıl başlarız?” soruları üzerine düşünüyordum, queer politikası uygun bir çerçeve gibi gözüktü. Doğal olarak bastığım ilk makale, “Queering the Middle East and the New Anti-Semitism” (“Ortadoğu’yu ve Yeni Anti-Semitizmi Queer’leştirmek”) travma mahalline, işgal altındaki Filistin’e geri dönerek, Filistinli kimliğimle queer kimliğimin çakışması üzerine oldu. Travma mahalline geri döndüğümde, İsrail’deki bu homo-milliyetçi LGBT grupları içinde, o zamanlar Kudüs Açık Evi (Jerusalem Open House) tarafından temsil edilen ve gerçekten de İsrail devletinin İşgal Altındaki Topraklar’da ve Filistin’de yaşayan Filistinlilere uyguladığı baskıdan bahseden küçük, umulmadık bir grubun olduğunu fark ettim. Benim için, İsrail’deki, Filistin davasına sempatik yaklaşan grupları tespit etmenin yanı sıra kendimi tarihimize bir Arap olarak yerleştirmenin ve queer bir Arap olarak Arap tarihinde 9. yüzyıla kadar giden hetero-normatif olmayan toplumsal cinsiyet kimlikleri ve cinsel kimlikler bulmanın iyileştirici bir yönü vardı. Dolayısıyla sanırım bu benim için bir iyileşme ve çözüm süreciydi.

Çalışmalarınızda ‘queer’ ve ‘eşcinsellik’ kavramlarını nasıl tanımlıyorsunuz?

Hiç açık açık tanımladım mı bilmiyorum, ama yıllar içinde ‘eşcinselliği’ tarihdışı, nötr bir terim, aynı-cins anlamına gelen klinik bir terim olarak kullanmak istediğimi fark ettim. Tıbbi diskurdaki asıl kökenine dayanarak ya da tıbbi bir teşhis olarak kullanılmasını istemedim tabii. ‘Eşcinsellik’ kelimesini seviyorum. Queer de tarih aşırı bir kelimedir; farklı tarihlerden insanları kapsayan bir şemsiye terim olarak kullanırız ‘queer’i. ‘Lezbiyen’ terimi Lesbos adasına ya da Sappho’ya özgüdür, kelime bu çağrışımlarıyla birlikte telaffuz edilir. Ancak, bir şekilde, ‘queer’ kelimesi 20. yüzyıl sonlarında, akademik, ayrıcalıklı, burjuva diskur içinde üretilmiş olsa da, ‘lezbiyen’in aksine, tarihsizleştirilmiştir. Ayrıca ‘eşcinsellik’ ve ‘queer’ arasındaki fark ‘queer’in politik bir kimlik taşımasıdır. ‘Queer’ hegemonya karşıtıdır, eşcinselliğin hegemonya karşıtı olması gerekmez. Eşcinsellik keskin tanımlanmış, net bir kelimedir; ‘queer’ ise doğası gereği tanımlara direnir. Her zaman yeniden tanımlanmaya açıktır; eşcinsellik gibi kapalı bir kavram değildir.

Queer/eşcinsellik terimlerinin kavramsallaştırılmasındaki devamlılık ve değişime ve bu kimliklerin deneyimleniş biçimlerine bugünden ve geçmişten bakarak nasıl yaklaşıyorsunuz? Arapçadaki geleneksel ve klasik suhaqiyya (lezbiyen) ve luti (eşcinsel erkek) terimlerinin kullanımı bundan on-on beş yıl öncesinde değişime uğradı ve mithli ve mithliya terimleri dile kazandırıldı. Terminolojideki bu değişimin politik ve toplumsal sonuçları nelerdir?

Bu soruyu cevaplamak için terminolojiye dönüp bakmalıyız. “Suhaqiyya”, سحاقية ve “luti”, لوطي terimleri aşağılayıcı bir kökenden gelirler (“queer” terimi de aşağılayıcı bir kökene sahiptir). Örneğin “suhaqiyya” kelimesine bir bakalım. Bu kelime kadın düşmanı, lezbiyen karşıtı ya da pek çok açıdan homofobik bir kelimedir. Başka bir kadınla cinsel ilişkiye giren bir kadın, içinde çiftleşme olmayan bir cinsel eylem gerçekleştiriyor demektir ve bu yüzden kendi kendini imha ediyordur; suhaq, imha anlamına gelir. Aynı zamanda oldukça fallus merkezli (erkek cinselliği merkezli) bir ifade çünkü havanda ezmek, öğütmek eylemindeki suhaq’a göndermede bulunuyor, bu da iki kadın arasındaki cinsel ilişkinin penetrasyon içermediği fikrine dokunuyor, ki bu çok absürd. Dolayısıyla, bu kelime oldukça fallus merkezli, ataerkil ve kadın düşmanı. ‘Luti’, ise tabii ki, beraberinde bütün o metinsel dramayı, Kuran’da anlatılan Lût kavminin lanetlenmesi hikâyesini getiriyor. Bu hikâye, dünyanın her yerindeki Müslüman din adamlarının, Hıristiyan ve Yahudi ortodoksisinin homofobiyi meşrulaştırmak için kullandığı en temel metindir. Dolayısıyla bunlar güzel kelimeler değil. Aksine, örneğin ben, 13. yüzyılda Ahmad Ibn Yousef al-Tifashi’nin, hemcinsini seven kadınların kendilerine ‘akıllı kadın’ anlamına gelen tharifat kelimesiyle hitap ettiklerini söylediğini biliyorum. Aynı açıdan, bizlerin, Arap klasik döneminin hemcinsini seven kadınların tharafına (akıl) çok benzeyen, “gey” gibi güzel isimlerimiz vardı. Biz kendi kendimizi adlandırdığımızda suhaqiyyat gibi aşağılayıcı kelimeler kullanmıyoruz/ kullanmıyorduk. Aynı şekilde bugün, ‘eşcinsel’ kelimesini ‘aynı’ kelimesinden gelen mithlya ya da mithlyi’ye çevirdik; aynılık bu noktada önemliydi ve böylece kelimenin baskıcı tıbbi diskura ilişkin tarihini de güzelce elemiş olduk. Mithlya kelimesi, hiç güçlendirici bir etkisi olmamış “eşcinsel” kelimesine kıyasla radikal bir şekilde güçlendiricidir ve hatta kökenleri, aşağılayıcı da olabilen, gariplik ya da bir şekilde normal olmama durumundan gelen “gey” ya da “queer” kelimelerinden de daha fazla güçlendiricidir.

Diğer çalışmalarınızda, *Islam and Homosexuality (İslam ve Eşcinsellik)* ve *Islamic Texts on Female Homosexuality 800-1500 A.D. (MS 800-1500 Yıllarındaki Kadın Eşcinselliği Üzerine İslami Metinler)* adlı eserlerinizde de İslam ve eşcinsellikle ilgili tartışmalar yürütüyorsunuz. İslam ve eşcinsellik hakkındaki çalışmalarınızla Ortadoğu kadın eşcinselliği tarihi çalışmanız hangi açılardan ilişkili ve şu an üzerinde çalıştığınız Ortadoğu'daki güncel sorunlar ya da İsrail-Filistin bağlamında bu çalışmanın ilişkilendiği kanallar neler?

Bu aslında bir rastlantısal olaylar dizisiydi. Toplumsal Cinsiyet ve İslami Çalışmalar hocası olarak işe alınmıştım. Dolayısıyla araştırmalarım da o zamanki ders önceliklerim doğrultusunda değişmişti. İlk sorunuza da dönersek şöyle devam edebilirim: *Islam and Homosexuality* çalışmamda sanırım bilgi arkeolojisi niyetiyle bu materyali ararken, Ortadoğu'daki eşcinsellik üzerine neredeyse tamamı ortaçağdaki Müslüman araştırmacılar tarafından yazılmış bir literatürle karşılaştım. Bu araştırmacıların bazıları çok açık bir şekilde kendilerini İslam'la tanımlıyorlardı ve İslami bir yasaklama söylemi içerisinden konuşuyorlardı. Diğerleri ise sadece kültürel olarak Müslümandı ve Müslüman çoğunluklu toplumların edebiyatıyla daha çok ilgileniyorlardı. Dolayısıyla *Female Homosexuality in the Middle East*'de, İslam'ın ilk dönemlerinin Arap medeniyetinden ayrı düşünülememesi ve Arap medeniyeti ve İslam'ın eşanlı kullanılması nedeniyle, Müslüman çoğunluk kültüründen yola çıkmak ve halifeleri, İslam'ın ilk dönemlerinin politik ve toplumsal yapısını ve okuryazar Arabistan'ı düşününce genel anlamda İslam hakkında konuşmaya başlamak çok doğal bir adım gibi geldi. Kültürel metinleri inceledikten sonra kalkıp dini incelemek, "kendilerini gey olarak tanımlayan dini bütün insanlar ne diyorlar ve bu toplumsal cinsiyet, cinsel kimlik ve dinin çifteleşmeyi amaçlayan ikili bir toplumsal cinsiyet sistemine ihtiyacımız olduğunu söyleyen ortodoks versiyonu etrafındaki gerilimlerle nasıl mücadele ediyorlar?" diye sormak çok doğal bir sonuç. Arabistan, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı inceleyerek başlayıp, Türkiye ve İran'ı da dahil etmek, İslam'a bu bölgeleri incelemek için farklı bir paradigma olarak yaklaşmak çok doğal bir adım gibi geldi.

Bu Filistin'le nasıl ilişkilenebilir? Benim için hiç ilişkilendi. Ben İsrail-Filistin çatışmasının herhangi bir İslam çalışmaları paradigmasıyla bağdaştırılmasını oldukça

sorunlu buluyorum, çünkü Filistinlilerin kendi kaderini tayin mücadelesinin İslamlaştırılması ancak 1980'lerin ortasında başlamış olan, oldukça yeni bir fenomen. Ayrıca bir şekilde bu durum, İslam'ı demokrasi mefhumlarıyla uyumsuz kılarak, hegemonyacı ve oryantalist Filistin söylemlerinin işine yarıyor. Öte yandan, Gazze'de demokratik seçimler yapıldığında, sonuçlar Amerika ve İsrail tarafından desteklenmedi ve kabul edilmedi. Bence, Filistin-İsrail çatışmasına ve queer kimliklere İslam çalışmaları paradigmasından yaklaşılmaya direnmek gerekir. Yine de bu toplumların Müslüman çoğunluk toplumlara olduğunu kabul ediyorum.

Son kitabınız *Islam and Homosexuality*'de Müslüman ve queer kimlikler konusuna nasıl yaklaşıyorsunuz ve kitap üzerinde çalışırken ne tarz zorluklarla karşılaştınız?

Islam and Homosexuality'de ben editördüm. Yazarların queer konularına antropolojik ve sosyolojik açılardan yaklaştığını söyleyebilirim. Güncel toplum ve kültürlerde queer Müslümanların, İslam'ı ve Allah ile ilişkilerini nasıl anladıklarıyla ilgilendiler. Şu an İslam çalışmaları alanında daha fazla çalışma yürütmekten çekinirim çünkü bu tarz ilerlemeci çalışmalara Batı akademileri kurumsal destek sağlamıyor. Sanırım Arapların ya da Müslümanların bu tarz ilerlemeci bir bakış açısına nasıl olup da sahip olabileceğini tasavvur etmekle ilgili bir âcizlik söz konusu. Kurumlar "toplumsal cinsiyet ve cinsellik çalışmaları" ya da "kadın çalışmaları" konusunda daha rahatlar, ama adına "İslam çalışmaları" deyince mikro-politika yönetimi yüzünden telaşa düşüyorlar. Bunun yüz binlerce dolarlık bağışlarda bulunan bir Suudi Arabistan şeyhini soğutacağından korkuyorlar. Şeyhlerin parayı bağışladığını ancak araştırmayı yönetmediğini bilmiyorlar. Bizim komplike insanlar olabileceğimizi tahayyül edemiyorlar. Bu benim Avustralya'da ayrıldığım kurumda başıma geldi: Islam and Homosexuality yayımlandıktan sonra bana bir açıklama olmaksızın, "Toplumsal Cinsiyet ve İslam Çalışmaları" alanındaki "öğretim görevlisi" unvanımın ortadan kalkması gerektiğini, bundan böyle kendimi ne idüğü belirsiz bir biçimde "Kimlik Çalışmaları" diye adlandırılmış bir alana yönlendirmem gerektiğini söylediler. "Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik" ya da "Toplumsal Cinsiyet ve Ortadoğu" bile değil, bundan daha belirsiz bir alan. Bu noktada karşı karşıya kaldığım etik ikilemi tahmin edebilirsiniz; İslam

and Homosexuality yayımlanıyor ve ben aniden İslam Çalışmaları için uygun bulunmuyorum.

Female Homosexuality in the Middle East’de Arap dünyasında homofobiye beslemek için kullanılan tıbbi ve dini bakış açıları gibi temel söylemleri tartışıyorsunuz. Her ne kadar bu önemli bir çalışma olsa da bu söylemleri, söylemlerin ortaya çıkışlarını ve sürekliliklerini, onları Ortadoğu’ya getiren kolonyal süreçlerle hemen hemen hiç ilişkilendirmiyorsunuz. Bu neden kaynaklanıyor?

Bu harikulade bir soru ama öncelikle Ortadoğu ve Arap dünyasının homofobiye Batı’dan ithal edene kadar bilmediği fikrine karşı çıkmama izin verin. Batı’nın kolonyal zorlamalarından ya da bu tarz kavram göçlerinden çok daha önceleri kendi tarzımıza uygun bir homofobimiz vardı. Toplumsal cinsiyet ve cinsel azınlıkların var olduğu her an homofobimiz de vardı. Halife Ebu Bekir ile ilgili bir hadis vardır örneğin: Birbiriyle ilişkiye giren iki erkek Halife’ye getirilir. Peygamber’in bu konuda bildirdiği bir hükmü yoktur. Halife de öldürülmeleri gerektiğini bildirir. Bu, çağdaş İslam âlimlerinin kullandığı tıbbi söylemden, özellikle de Female Homosexuality’nin 1. bölümünde işaret ettiklerimden çok daha öncelerine tekabül ediyor. Homofobiye, ya da adına ne dersiniz onu, bilmediğimizi söyleyemem; bu kelimeler o kadar modern ki kullanmak çok zor. Hadi sadece ‘toplumsal cinsiyet ve cinsel azınlık gruplarına duyulan tiksinti’ diyelim.

Ancak Female Homosexuality in the Middle East’e yapılan en önemli eleştirilerden biri Ortadoğu’ya çok önemli bir şeyi, eşcinsel cinsel ilişkiyi suç sayan modern yasama sistemini getirmiş olan kolonyal süreçlerden hiç, ya da hemen hemen hiç bahsetmiyor olması noktasındadır. Örneğin Lübnan’daki Helem adlı grup, halihazırda toplumsal cinsiyet ve cinsel azınlıkların aleyhine dava açılmasına sebep olan ceza kanununun 534 no’lu maddesini yürürlükten kaldırmaya çalışıyor. Bu ceza kanunu kolonyal müdahaleyle yürürlüğe girmişti. Bugünkü Lübnan devleti, zaten 1. Dünya Savaşı’ndan sonra Fransızlar tarafından kuruldu. Mısır’daki ahlaksızlık yasalarını ise İngiliz sömürgeciler getirdi. İşte bu, dile getirilmesi gereken önemli bir nokta. 600 yıl süren Osmanlı hükümdarlığı ve Osmanlı usulü İslam döneminde, tabii ki Osmanlı yönetiminden önceki Abbasiler usulü İslam

döneminde ve 13. yüzyılda Bağdat Moğollar tarafından işgal edilmeden önce eşcinsel ilişkiyi cezalandırıcı hiçbir yasa yoktu. Tabii ki bazı kültürel çevrelerde yasaklanırdı; camideki imam “bu yanlıştır, yapmamalısınız” derdi, ama insanlar yine de yapardı. Hoş görülmezdi ama kimse bu yüzden cezalandırılmazdı bu coğrafyalarda o zamanlarda. Dolayısıyla, bunu kim gerilettilti ve çağdaş şeriat yasalarına kim ilham kaynağı oldu? Evet, bundan sömürgeciler sorumluydu. Bu benim kitabımda eksik kalan önemli bir noktadır.

Bir de kurumsal sindirilme var tabii. Bildiğiniz gibi o zamanlar, Ortadoğu’daki kolonyal müdahalelerle ilgili eleştirel çalışmaları ya da bu kanalda herhangi bir eleştiriyi hoş karşılamayan bir bölümde çalışıyordum. Her nedense Hindistan’daki kolonyal müdahaleyi eleştirmekle ilgili bir sıkıntı yok. Bunun neden bu kadar depolitize edildiğini bilmiyorum. Hâlâ aktif olmadığı, şu anda sürmediği için olabilir. Female Homosexuality’deki biraz önce bahsettiğimiz eksikliği hep, kariyerimin ilk yıllarında araştırmalarımın üzerindeki kurumsal kısıtlamalara bağlıyorum. Tabii ki ilerledikçe, bunları daha kolay fark edebiliyorsunuz ve araştırmalarınızı kurumsal kısıtlamalardan daha kolaylıkla kurtarabiliyorsunuz.

Homofobinin o zamanlar da var olduğunu düşünürsek, eşcinsel karşıtı yaygın kampanyalar yaratan yasama sistemi ya da medyada yaratılan patolojiler gibi homofobimizi maskeleyen biçimlerimizin aslında Batı’dan alınıp içselleştirildiğini söyleyebilir miyiz? Başka bir deyişle, Ortadoğu toplumları eşcinselliği reddederek Batı’yı reddettiklerini düşünürken aslında eşcinselliğe ilişkin kolonyal süreçlerin getirdiği Batılı düşünceleri içselleştiriyorlar mıydı?

Kesinlikle. Yalnızca Batılı değil tabii, bu söylemler hem ABD’deki çağdaş evanjelik diskurlar hem de ABD’de, Avrupa’da ve Kuzey Amerika’da 1950’lerin seksolojilerinde kullanılan diskurlardan geliyor. Bu çağdaş eşcinsellik eleştirilerinin kullandığı argümanların hepsi daha önceleri, özellikle ex-gay tarzı kurumlarda öne sürüldü, farklı kesimlerce tartışıldı. Öte yandan bizim kendi kültürümüze özgü bir homofobi tarzımız da var. Bu, dini diskurlardan da geliyor, Peygamber’le ilgili zayıf ya da doğruluğu kanıtlanmamış hadislerin, Lût hikâyesinin Kuran’daki versiyonunun bir kalıntısı. Hindistan’da eşcinselliği suç sayan yasa henüz yürürlükten kaldırıldı ve pek çok insan bunu aslında bu yasa kolonyal kanunların bir kalıntısı olduğu için destekledi. Bence, “Biz insanların dilediklerini yapmasına izin verirdik.

Herkes kendinden sorumludur. Cezalandırmak ise Allah'a düşer. Sokaklarda insanları kontrol etmek durumunda değiliz. Ahlak zabıtasına ihtiyacımız yok" demek oldukça iyi bir retorik stratejisi. İnan ve Suudi Arabistan gibi çağdaş İslam cumhuriyetinde ve çağdaş İslam monarşisinde tam olarak bu oluyor. Ama eğer kabul edilecek bir Batılı söylem olmasaydı, Arap skolastik kurumlarının, norm dışı toplumsal cinsiyet ve cinsellikleri hastalık hâline getiren ya da tıbbi vaka ilan eden bir söylem yaratacağından da bir o kadar eminim. Zira kendi homofobimizi yaratabiliyoruz. Buna ihtiyacımız olmadı, çünkü bu tarihi geçmiş diskurlara sırtımızı yaslayabildik.

Ortadoğu'daki ana akım kitleye kolonyal süreçler anlatısını sunmanın homofobiyle mücadeleye katkısı olacağını düşünüyor musunuz?

Bence çok iyi bir retorik stratejisine parmak bastınız. Çünkü gördüğüm kadarıyla biz, Arap dünyasının queer'leri hep Batı tarafından tanımlanmakla, Batı sabotajının temsilcileri olmakla suçlanmışızdır. Batı'nın kültürümüzü içeriye doğru çökerterek içeri sızmaya çalıştığı düşünülmüştür.

Aynı zamanda pek çok grubun şu anda kendilerini reddeden ana akım Arap dünyası ile politik dayanışma içerisinde olduğunu görüyorum. Bu gruplar, ister kolonyal ister emperyal olsun, ya da sınıf baskısı gibi doğası gereği kapitalist olsun her türlü baskıya karşı olduklarını söylüyorlar. "Biz de en az sizin kadar Arabız" diyorlar, "Aynı kurumlarda çalışıyoruz, aynı yemeği pişiriyoruz, aynı müziği seviyoruz, ailelerimiz aynı ve ailelerimizle aynı bağları kuruyoruz. Çoğumuzun arzuları aynı, üreme arzusu örneğin". Eşcinselliğin Batı'dan ithal olduğu fikri de Batı'dan geliyor. Ortadoğu'da itimat edilen bir Batı söylemi bu. Oldukça popüler bir akademik diskur ve esasında Batı'nın dışında toplumsal cinsiyet açısından ya da cinsel açıdan azınlık olmanın kendine özgü anlamını baltalamaya hizmet ediyor.

Helem, Meem, Al-Qaws ve Aswat gibi grupların retorik stratejilerini kendilerini reddeden toplulukları desteklemek etrafında kurduklarını da çokça görüyorum. Örneğin, 2006'da İsrail'in Beyrut işgali sırasında Helem, binalarını halk sığınağına çevirmişti. Dışarıdaki kitlelerle ilişkiye geçerek "biz bu mücadelede sizinle birlikteyiz" diyorlar. "Biz de sizin gibi

bizim ajanları olduğumuzu düşündüğünüz Batı'nın ayrımcılığına uğruyoruz. Bombalandığımızda biz de ölüyoruz.”

Homofobi tabii ki bir gecede değişmiyor. Üzerinde çok uzun süreler çalışılması gereken bir sorun.

Pek çok yazar, muhtemelen 11 Eylül sonrası yükselen ve bir ‘insan hakları müdahalesi’ olarak meşrulaştırılan yeni emperyalizm dalgasının Batı’daki queer ve eşcinsel hareketlere yeni bir neo-kolonyal rol bahsettiğini öne sürdü. Bu rol Batı’daki feminist hareketlerin geçmişte ve bugün icra ettikleri role benzeyen bir rol. ‘Ulusaşırı queer dayanışması’ adı verilen bu roldeki artışın tehlikeli mi yoksa verimli mi olacağını düşünüyorsunuz?

Sanırım burada Edward Said’in tezinden bahsediyorsunuz: Liberal Batı feminizminin Ortadoğu’daki askeri müdahaleleri meşrulaştırmakta kritik bir rolü olduğu fikri. Ve ayrıca Joseph Massad’ın, Said’in himayesindeki araştırmacının, LGBT ya da onun deyişiyle uluslararası gey hareketine ilişkin replika tezine de değindiniz. Ben gerçekten ulusaşırı queer dayanışması ile LGBT sivil toplum örgütleri arasında ayırım yapılması gerektiğini düşünüyorum. LGBT sivil toplum örgütlerinin üçüncü dünya bağlamında toplumsal cinsiyet azınlıklarının ve cinsel azınlıkların karşılaştığı baskılara yaklaşımları problematik olabilir. Bu konunun sorunlu olabilecek tarafını Jasbir Puar Terrorist Assemblages’da (Terörist Meclisler) çok etkili bir şekilde, basit polemige düşmeden örneklendiriyor. Sorunun yattığı yeri, bu söylemlerin özünde nasıl ırkçı olabildiğini ve kültürel olarak nüanssız kaldıklarını gösteriyor. Ben, aynı zamanda, ulusaşırı queer dayanışmasını LGBT sivil toplum örgütlerinden farklı tahayyül etmek istiyorum. Dayanışma sadece bir yakınlık dürtüsüdür, politik yakınsama hissidir. Ancak STÖ’ler için içine girip ellerini taşın altına koyduklarında, dayanışma, politikaları tasarlayan ve programları belirleyen insanların kültürel hassasiyetlerine, bağlılığı kimin yaptığına ve bunun programı nasıl etkilediğine bağlıdır. Ama bence LGBT STÖ’leri içinde de yekpare bir yapı yok. Üçüncü dünyanın içinde taban grubu ya da taban örgütlenmesi olarak kurulmuş STÖ’ler de var mesela. Bunların hepsinin neo-emperyalizmin suç ortağı olduğunu söylemek oldukça kabataslak bir genelleştirmeye gitmek olur. Ya da hiçbir şey yapmadan oturduğunuz yerde oturmalısınız yoksa Batı’nın

söylem kışkırtmasına kurban gitmiş olursunuz demek. Bence tam olarak ihtiyacımız olan şey bu: söylem kışkırtması.

Sizce Batı’da anlaşıldığı şekliyle queer’lik Ortadoğu ve Kuzey Afrika gerçeklerine uygulanabilir mi? Örneğin Female Homosexuality in the Middle East’de suhaqiyya’nın (öğütücü) yalnızca kadınlarla ilişkiye giren erkeksi kadınlar için kullanıldığından bahsediyorsunuz ve daha erkeksi lezbiyen suhaqiyya ile suhaqiyya diye hitap edilmeyen biseksüel kadınlar arasında bir ayrıma gidiyorsunuz. Batılı LGTBQ bağlamında bu butch-femme dinamiği olarak adlandırılabilir. Sizce bu ikilik sizin bahsettiğiniz dönemde (9–13. yy.) Ortadoğu’da mevcut muydu?

Yalnızca hemcinsiyle ilişkiye giren erkeksi kadınların suhaqiyya diye adlandırıldığını söylediğimi sanmıyorum. Aslında daha feminen olanların geri döndürülebileceğine inanılırdı. Bunun tabii ki doğru olmadığını düşünüyorum ama dediğim şu ki, bu kadınları yine erkeksi, ataerkil imge üzerinden anlıyoruz: “Bu kadın erkek olmak istiyor. Ya sen? Senin derdin ne ki? Sen henüz doğru adamla karşılaşmadığın için böylesin.” İşte ayrım burada yatıyor. Hâlâ feminen eşcinsel kadın kimliklerinin meşruiyetini bozmak için bu söylemleri kullanıyorlar.

Queer’lik Batı’da gerçekten anlaşıldı mı bilmiyorum. Batı belki lezbiyenliği ve geyliği daha iyi anlamış olabilir ama queer kavramı Batı’da ya da lezbiyen, gey ve hatta transgender topluluklarında bile çok daha az insan tarafından anlaşılıyor. Toplumlarımızda homonormatif ve transnormatif insanlar var. Lezbiyenliği ya da geyliği yalnızca bir yaşam tarzı olarak benimseyen; evlenmek ve çocuk sahibi olmak isteyen insanlar ya da doğdukları biyolojik cinsiyeti kabul etmeyen ve sadece kadın ya da erkek olarak tanımlanmak isteyen translar var. Bunun bir sorun olduğunu düşünmüyorum ama ‘queer’ kavramının Batı’da anlaşıldığını da hiç sanmıyorum.

Üçüncü olarak da, Batı’daki LGBT çevrelerinde butch-femme dinamiği diyebileceğimiz şey bahsettiğim döneme uygulanabilir mi? Hangi şekilde uygulanabilir diye sormalıyım sanırım. Erkeksi kadınlardan hoşlanan feminen kadınlardan hoşlanan erkeksi kadınlar yok

muydu? Vardı tabii ki. Bu 1950'lerin New York'unun erkeksi kadınlarının sokakta erkekler gibi ağır ağır yürüdükleri, böylece partnerleriyle birlikte yaşayabildikleri bir butch-femme tarzı mıdır? Muhtemelen değildir, çünkü o modern bir metropole, sanayi devrimi sonrasının yabancılaşmış ve sıkışmış toplumuna özgü bir durumdu. Herkesin birbirini tanıdığı, bu adamın şu kişi, şu kadının da onun kızı olduğu küçük bir şehirde öyle ağır ağır nasıl yürüyeceksiniz? Yani tabii ki olabilir ama o zaman sadece fenomenolojik olarak, üstünlükçü bir şekilde butch-femme olurlardı, derinlikli ve anlamlı bir şekilde değil. Ama erkeksi kadını cezbeden feminen kadınlar, ya da tam tersi olmuş mudur? Tabii ki. Neden olmasın ki? Literatürde de bunun örneklerini görebiliyoruz: “İki çeşit öğretici vardır,” der Al Samaw'uli ve Al Yamani. “Erkeksi olanlar vardır ki onlar hakkında yapabileceğiniz hiçbir şey yoktur. Bir de feminen olanlar vardır ki, belki onlar hakkında bir şeyler yapabiliriz. Yalnızca doğru adamla tanışmaları gerekir.” Bu doğru mudur? Tabii ki değil.

‘Radikal hareketler’ çoğu zaman kendilerinin baskı üretimine karşı bağımsızlıklarını olduklarını düşünürler. Halbuki uluslararası ittifaklar söz konusu olunca, kolonyal geçmişimiz gereği güç ilişkilerini kabul etmemiz gerekir. Sizce ‘dayanışma’, bu neo-kolonyal çerçevenin dışında var olabilir mi? Bir anlam ifade eder mi? Ve bu anlamda, tüm ilgili taraflara bir fayda sağlayabilir mi?

Evet, dayanışmanın bu neo-kolonyal çerçeve dışında var olacağına ve bir anlam ifade edeceğine inanıyorum. Ama uluslararası örgütlenmenin bunu nasıl başaracağını bilmiyorum. Bence bireysel, atomik bir seviyede düşünürsek, sizin geçtiğiniz mücadelelerden geçen başka insanların da olduğunu anlamak, bu dayanışma hissiyatı önemli bir hissiyat. Bunun en iyi örneklerinden birini İsrail'deki milliyetçi söylem tarafından tanınan LGBT örgütleri oluşturuyor. İsrail devleti bölgedeki diğer modern devletlere kıyasla toplumsal cinsiyet azınlığından ve cinsel azınlıktan vatandaşlarını az da olsa kabul ettiği için homomilliyetçilik LGBT örgütlerinin içine sızıyor. İsrail'de eşcinsel evliliğe izin olduğundan ya da eşcinsellerin eşit veraset hakları olduğundan falan değil bu. Ama bu, evrensel toplumsal eşitlikten ziyade, “sadece kendim ve benim gibiler için eşitlik istiyorum” düşüncesi gerçekten çok sorunlu. Ayrıca queer felsefesine uygun değil. Queer'in ana fikri herkes için toplumsal adalet istemesidir. İşte bu yüzden uluslararası bir queer dayanışması olabileceğine

inanyorum. “Tüm ezilenler için, geyler, lezbiyenler, transgender’lar, çift cinsiyetliler, queer’ler ve biseksüel insanlar için eşitlik istiyorum. Zulme uğradıkları anda köktendinciler için de toplumsal adalet isterdim.” Queer’in toplumsal adalet açısından bu kadar evrenselci olması ironiktir aslında. Kısacası ezilen diğer gruplarla ulusaşırı bir özdeşlik kurmayan bir queer kimliğin ya da bir radikal hareketin var olabileceğini düşünmüyorum. Bu grupların yalnızca toplumsal cinsiyet ve cinsel azınlık grupları olması gerekmez, Filistin’de işgal altındaki topraklarda da olabilirler. Yalnızca Filistin’de de değil, dünyanın herhangi bir yerinde ezilen insanlar için bu geçerlidir.

Son olarak, geçmişteki çalışmalarınız ve güncel (ya da gelecekteki?) çalışmalarınız hakkındaki fikirlerinizi duymak isteriz.

Şu anda Ortadoğu’dan çıkan toplumsal cinsiyet azınlığı ve cinsel azınlık otobiyografik anlatılarını inceliyorum. Mesela Beyrut’tan çıkmış, Randa the Trans (Trans Randa) adlı bir otobiyografi var. Aswat’ın Haqi an Akhtar an A’eesh an Akoun (Seçme, Yaşama ve Varolma Hakkım) ve Waqfet Banaat (Tavır Alan Kızlar) kitapları ve Meem’in Bareed Mista3jil (Acele Posta) kitabı var. Şimdiye kadar din, toplumsal cinsiyet ve cinsel azınlık konularının kesişimini inceledim ve bu otobiyografilerin Ortadoğu, Kuzey Afrika ekseninde sahip oldukları ortak noktaların derinlikli bir okumasını yaptım. Ayrıca Arap dünyasında toplumsal cinsiyet ve cinsel azınlık hakları için mücadele eden taban hareketlerindeki inanılmaz yükselişle de yakından ilgileniyorum. Bu hareketler yalnızca hegemonyanın, devletin bir parçası olmaya çalışmıyorlar; gerçekten de toplumsal destek için, ulusaşırı bir queer Arap karşı kültürü yaratmak için mücadele ediyorlar. Gördüğüm kadarıyla bu, Ortadoğu’da Arap dayanışmasının yeniden doğuşu gibi hızla geliyor. İşte bunu da belgelemek istiyorum.

Eğer çalışmalarınızı tekrar elden geçirmeye karar verseydiniz, ne tarz eleştirileriniz olurdu?

Ben çalışmalarımı çok eleştiririm. Her okuduğumda bir şeyleri değiştirmek isterim ama sanırım bu zaten araştırmacılığın doğasında var. Bence Female Homosexuality in the Middle East’e ilişkin önemli bir eleştiri ‘queer’ kavramıyla yeterince uğraşmamış olmam.

Özcülük, yapısalcılık ve farklı zaman ve mekânlardan toplumsal cinsiyet kimliklerinin ve cinsel kimliklerin tarih aşırı anlatısı konularını çok detaylı bir şekilde ele aldım ama ‘queer’ konusuna bu şekilde değinmedim. En temelde, ‘lezbiyen’ kelimesinin sorunlu olabileceğini, onun yerine ‘queer’ kelimesini kullanmanın, sırf ‘lezbiyen’ ve ‘eşcinsel’in aksine yeniden tanımlanabilme potansiyeliyle daha iyi olacağını fark etmedim. Kitabın adı “Ortadoğu’da Kadın Queer’liği” olmalıydı.

Diğer bir nokta ise sizin de değindiğiniz konu. Önceden kitabın giriş bölümünde Batı emperyalizmiyle ve Arapların eşcinselliği Batı’ya ilişkin bir kimlik olarak görmesinin, aslında kolonyal söylem içerisinde ve kolonyal baskıların sonucu olarak doğmuş olmasıyla ilgili pek çok eleştiri vardı. Araplar kendilerini ezenin olmadığı her şeyle tanımlamaya çalışıyorlardı. Eğer ezenin geyleleri varsa, bizim yoktur, eğer ezen idam etmezse biz ederiz. İşte kendimizi ötekine kıyasla böyle tanımlıyoruz. Sonuçta bu önemli konuyu tartışmamış oldum. Yazmaya başlamıştım ama o kısımları çıkardığımı hatırlıyorum.

Başka bir eleştirdiğim çalışma ise Masaad’in Desiring Arabs (Arapları Arzulamak) yayımlanmadan önce Public Culture’da yayımlanan “Reorienting Desires” (Arzuları Yeniden Yönlendirmek) makalesiydi. Bu makaleyi de eleştirdiğimi hatırlıyorum ama düzeltmelerimde bunu başka bir çalışmaya bırakmaya karar vermiştim.

Eminim çalışmalarımın zaman içinde aynı fikirde olmayacağım çok nokta vardır, ama bu zaten araştırmacılığın özünde var. Eğer bir çalışmanın tarihi geçmez ise eminim iyi bir araştırma değildir.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da yaygın intifadaldaki bu son artışla birlikte bölgede queer aktivizmin yeni bir döneme gireceğini düşünüyor musunuz? Bu konuda çalışmayı planlıyor musunuz? Ayrıca sizce, Ortadoğu’daki sınırların yıkılışını nasıl düşünebiliriz?

Umuyorum ki Tunus devrimini, Mısır devrimini yöneten gençlik ve Lübnan gençliği bir önceki kuşaktan daha özgürlükçü olacak. Tabii özgürlükçü kelimesini Batı bağlamındaki çağrışımlarından muaf bir şekilde kullanıyorum. Umarım sivil çoğulcu bir toplum olmaya

yönelik çeşitli önlemler alabiliriz ve bizi dinamizmden alıkoyan katı geleneklerimizden kurtulabiliriz. Bu intifadaların çok önemli bir değişim olduğunu düşünüyorum çünkü Batı tarafından sürekli olarak bölgedeki meşru askeri müdahalelerin demokratik hareketlerle uyuşmayacağıyla ya da özümüzde demokratik olmayı başaramamakla suçlandık. Gel gör ki nasıl devrim yapılacağını Batı'ya biz gösterdik. Batı'da insanlar ezildiklerinin farkına bile varmadan eziliyorlar, çünkü iki partili bir sistemde oy kullanıyorlar. Oysaki Arap dünyasında çarkifelek şu an hâlâ dönüyor ve nerede duracağını, bizi nereye götüreceğini bilmiyoruz. Şu an bilinmezlik ve belirsizlik anı.

Devrimin varacağımız noktayla ilgili inanılmaz bir potansiyeli vardır. Bu çok heyecan verici bir zaman. Buna tanıklık edeceğimi hayatta düşünmezdim. Yeterince yiyeceğimiz yokken, Batılı emperyal çıkarların işbirlikçisi yeterince kural koyucumuz oldu. Umuyorum ki kurumsallaşmış düzgün bir demokrasiyle sivil çoğulcu bir toplum olabileceğiz, öyle ki insanlar toplumsal cinsiyet azınlıklarını ve cinsel azınlıkları dışlasalar da onlara saldırmayacaklar ya da onları hapse atmayacaklar.